

HOOFDSTUK IV: BIODIVERSITEIT (FAUNA, FLORA EN BIOTOPEN)

Krachtlijnen

- De biodiversiteit in het volledige Gewest in stand houden en bevorderen

Bevoorrechte acties

- ⇒ De sites met hoge biologische waarde en de belangrijkste groepen planten, dieren en schimmels wetenschappelijk opvolgen
- ⇒ Via het GewOP en het GBP de biodiversiteit integreren in het stadsproject
- ⇒ Het groen en het blauw netwerk uitbouwen, meer in het bijzonder het ecologisch netwerk
- ⇒ Bedreigde soorten beschermen door hun biotopen in stand te houden
- ⇒ De uitbreiding van de invasieve soorten tegengaan
- ⇒ Alle sites met hoge biologische waarde een wettelijk beschermd statuut geven
- ⇒ Zich concreet integreren in het Europees netwerk 'Natura 2000'
- ⇒ De groene ruimten op gedifferentieerde wijze beheren om hun biologische waarde te behouden of verhogen
- ⇒ De coördinatie tussen de actoren verbeteren
- ⇒ De bewustmakingsacties voortzetten

Inleiding

De instandhouding van een aangename leefomgeving vergt een samenhangende en duurzame stadsontwikkeling waarbij de algemene kwaliteit van het milieu, het water, de lucht ... en de kwantiteit en de kwaliteit van open ruimten, groene ruimten en parken worden verbeterd. Door de biodiversiteit in de stadsontwikkeling te integreren, kan een algemene verbetering van het milieu worden verkregen. In de internationale juridische teksten over het natuurbehoud en de biodiversiteit wordt niet specifiek over de steden gesproken. Toch bezitten de meeste onder hen een grote rijkdom aan soorten en ecosystemen, en bieden ze uitgelezen mogelijkheden voor bewustmaking, zowel door de bevolkingsdichtheid als door de onmiddellijke nabijheid van de politieke instanties.

Door het concept van de groene en blauwe netwerken - en dus het belang van de biodiversiteit - te integreren in zijn gewestelijk bodembestemmingsplan en in zijn ontwerp van gewestelijk ontwikkelingsplan, legt het Gewest een originele benadering aan de dag op dit vlak. De benaming 'speciale beschermingszones', in het kader van de habitatrictlijn, getuigt van dezelfde bekommernis.

De grootste bedreigingen van de biodiversiteit, op wereldschaal, zijn de achteruitgang en de versnippering van de natuurlijke biotopen, en de proliferatie van invasieve exotische soorten. De relatieve aandelen van de inheemse soorten in een gebied worden bepaald door opeenvolgende evenwichten, afhankelijk van het beschikbare voedsel, de biotopen en het aanpassingsvermogen van de soorten zelf. De menselijke activiteiten met betrekking tot het beroepsleven, het gezinsleven of de vrijetijdsbesteding, brengen de natuurlijke biotopen aanzienlijke schade toe. De toename van het personen- en goederenvervoer, het wegvallen van bepaalde natuurlijke barrières, bijvoorbeeld door het graven van tunnels onder zee-armen, stromen of bergen, en de wereldwijde handel in dier- en plantensoorten, leiden tot de introductie van exotische soorten

in de flora en fauna. Dieren, planten, schimmels, bacteriën, ... volgen ons op onze reizen, of we het willen of niet. Veel soorten die zich zo verplaatst hebben, vermenigvuldigen zich niet. Dankzij het ontbreken van hun natuurlijke vijanden en hun grote aanpassingsvermogen kunnen bepaalde soorten zich echter zeer sterk vermenigvuldigen, doorgaans ten koste van inheemse soorten, die in hun ontwikkeling worden geremd door hun roofvijanden en/of door hun specifieke aanpassing aan de soorten waarmee ze zich voeden. Diverse planten- en diersoorten plantten zich zo voort en werden bijzonder talrijk. Zo talrijk zelfs dat we ze op termijn haast overal zullen aantreffen. Dit kan leiden tot een verarming van de wereldwijde biodiversiteit, die nog enkel verzekerd wordt door een klein aantal alledaagse soorten.

1 Inventarissen

1.1 Belangrijkste resultaten van de inventaris van fauna en flora

Het BIM ontwikkelde en steunde diverse projecten met betrekking tot de inventarisatie van de Brusselse fauna en flora, in samenwerking met wetenschappelijke verenigingen en instellingen:

- AVES vzw (-> 1992) : Avifauna; (1997 ->): herpetofauna
- RAI NNE (1992-1996) : herpetofauna
- Amicale européenne de Floristique - AEF vzw (1992 ->, gedeeltelijk sinds 1994) : flora
- IRScN (1997-2000) : zoogdieren
- Nationale plantentuin (1996-2000) : schimmels en mossen
- ULB (2000-2002) : insecten (gerichte studies)
- UIA (2001) : eekhoorn (soort die een indicatie is van de kwaliteit van het ecologisch netwerk - gerichte studie)
- Instituut Pasteur (2000-2002) : vos
- VUB (1998 ->) : biodiversiteit in het Zoniënwood (gericht, gekoppeld aan het onderwijsprogramma)

De onderstaande tabel vat de belangrijkste resultaten van deze onderzoeken samen.

Tabel 10: Balans van de geïnventariseerde soorten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 2001

Groep	Aantal soorten	Exotische soorten	Zeldzame soorten
Hogere planten	± 730 soorten (50% Belgische flora)	± 20% exotische soorten dichtheid: 50 tot 300 soorten/km ² (centrum)	231 zeldzame en/of bedreigde soorten
Bladmossen	223 soorten		116 zeldzame en/of bedreigde soorten
Macrofungi (schimmels)	momenteel 913 soorten geteld		± 730 zeldzame en/of bedreigde soorten
Korstmossen	36 soorten op bomen levende korstmossen geteld		
Zoogdieren	42 zekere soorten 6 waarschijnlijke soorten 9 verdwenen soorten	2 exotische soorten	39 zeldzame en/of bedreigde soorten 17 soorten handvleugeligen (op een Belgisch totaal van 19 soorten)
Vogels	± 100 soorten nestvogels	een tiental exotische soorten	38 zeldzame en/of bedreigde soorten
Reptielen en amfibieën	10 soorten: 3 reptielen, 7 amfibieën	3 exotische soorten	6 zeldzame en/of bedreigde soorten

De rijkdom van de flora verschilt van plaats tot plaats: 50 soorten/km² in het centrum, 200 tot 250 in de rand en 300 op half natuurlijke sites in contact met een spoorwegberm.

Het potentieel aantal **macroscimmels** (> 1 mm) in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt op 3000 soorten geraamd. Tot dusver zijn in totaal 1334 soorten geteld (historische en recente gegevens). Momenteel zouden er **913 soorten** zijn.

De follow-up van de **zoogdieren** levert de volgende vaststellingen op:

- 17 van de 19 in België geïnventariseerde vleermuisensoorten werden aangetroffen in het Gewest; **3 van deze soorten staan vermeld in bijlage II van de Habitatrichtlijn.**
- Andere soorten zijn ook op Europees niveau interessant, wat de populaties betreft: vossen, egels en rode eekhoortjes in de steden, en reeën (naar schatting 50 tot 100 exemplaren).
- Het aantal marterachtigen (wezel, hermelijn, bunzing) loopt terug.

De evolutie van de soorten **nestvogels** is vrij constant.

Tabel 11: Evolutie van de soorten nestvogels

	1961-1968	1973-1977	1989-1991	1997-2001
Inheemse soorten	97	95	93	90
Exotische soorten	3	5	7	9
Totaal	100	100	100	99

Anderzijds stelt men vast dat sterk bedreigde soorten verdwijnen (koekoek, nachtegaal, ...), dat andere zeldzaam worden (zwaluwen, mussen, ...) en het aandeel van de exotische soorten (halsbandparkiet, Nijlgans) toeneemt

De 7 geïnventariseerde **amfibiesoorten** zijn verdeeld over padden, kikkers en salamanders (waarvan 1 soort waarschijnlijk aanwezig). De kleine groene kikker is verdwenen. De twee populaties van de vroedmeesterpad die zich handhaven, zijn waarschijnlijk nakomelingen van uitgezette exemplaren.

Er werden 3 soorten van reptielen geïnventariseerd: de levendbare hagedis, de hazelworm, de ringslang (die laatste wellicht uitgezet).

1.2 Sites met hoge biologische waarde

Luchtfoto's van het volledige Gewest tonen aan dat, als men rekening houdt met de privétuinen, meer dan 8.000 ha, of 50% van de oppervlakte van het gewest, onbebouwd zijn. Daarvan bezitten 2.540 ha, of meer dan 15% van de oppervlakte van het gewest, een hoge biologische waarde (kleine privétuinen niet meegerekend).

In 2000 werd het deel van de 'biologische waarderingskaart' dat rechtstreeks het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en zijn omgeving (IGN-blad 31) aanbelangt, voltooid op de schaal 1/10000. Hoewel de gebruikte methode niet aangepast is aan de eigenheid van de stedelijke omgeving, maakt dit blad gewag van talrijke sites met hoge biologische waarde.

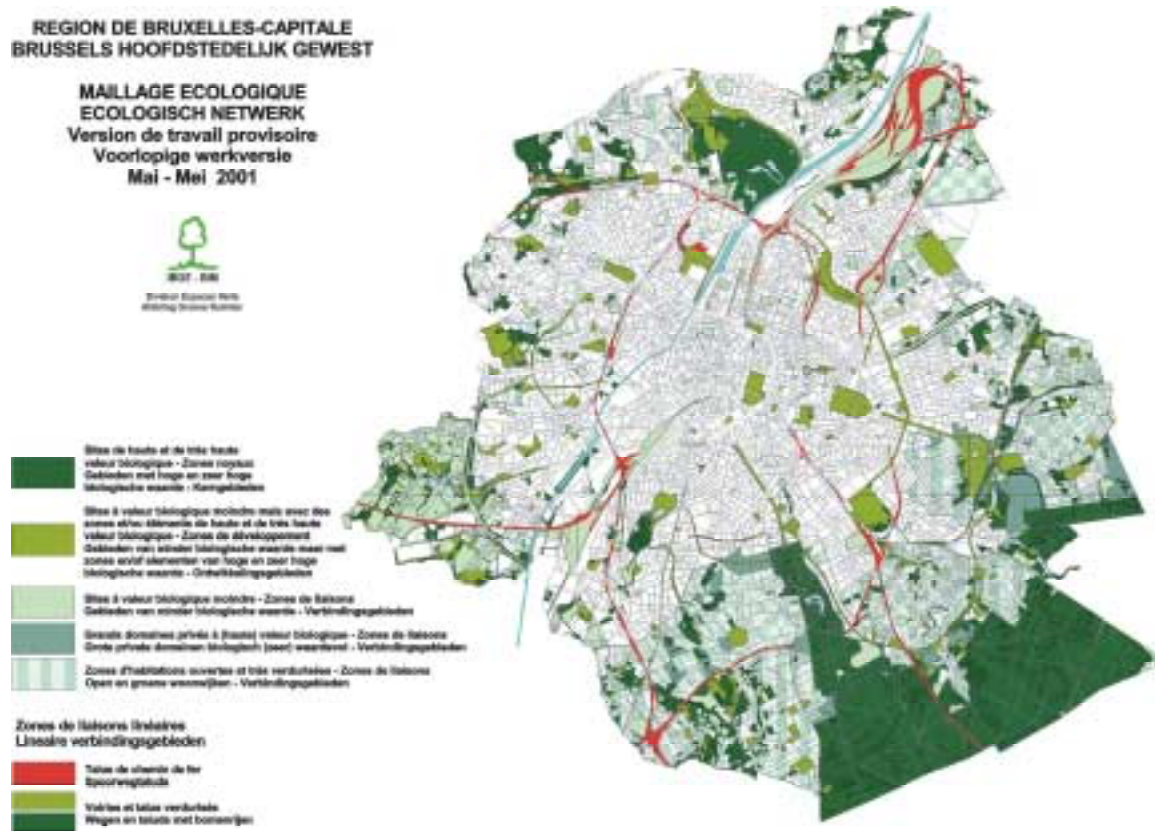
2 Integratie van de biodiversiteit in het GBP en het GewOP

Uit de totale inventarissen blijkt dat het Gewest kan bogen op een grote verscheidenheid aan ecosystemen en sites met hoge biologische waarde, en een rijke fauna en flora bezit.

Op het niveau van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest resulteerde de integratie van de biodiversiteit in de gewestelijke ontwikkeling en het wettelijk kader in 2001 in een ingrijpende verandering van de typologie van de groene ruimten in het GBP (gewestelijk bestemmingsplan), met de introductie van de 'groene ruimten met overwegend ecologische functie' (kaart die de feitelijke situatie weergeeft) en de 'groene ruimten met hoge biologische waarde' (kaart die de bodembestemming weergeeft).

Recenter omvat het GewOP de notie (en de kaart) van het 'ecologisch netwerk', waarvan sprake is in het programma van het 'groen en blauw netwerk'.

Figuur 13: Ecologisch netwerk

Een betere omschrijving van het wettelijk kader voor de bescherming van de biodiversiteit veronderstelt dat met dit aspect rekening wordt gehouden in de overlegcommissies, de stedenbouwkundige vergunningen, de hakvergunningen, en dus de inrichting van sites waaronder groene ruimten. Dit nieuw wettelijk kader liet eveneens een toenadering tussen de betrokken institutionele actoren toe: BIM, BROH, BUV, Gemeentebesturen, NMBS ...

Een recent onderzoek toonde het belang van de opvolging van de rode eekhoorn aan voor de evaluatie van de kwaliteit van het ecologisch netwerk. Het bestaan van twee verschillende eekhoornpopulaties, Dankzij de talrijke beboste groene ruimten (openbaar en privé) die de basis vormen van het ecologisch netwerk, werd de aanwezigheid van rode eekhoorns tot vrij diep in het stadswefsel vastgesteld. De rode eekhoorn kan dienen als kwaliteitsindicator van een functioneel ecologisch netwerk.

3 Transpositie van de 'habitatrichtlijn' en het netwerk 'Natura 2000'

De 'habitatrichtlijn' (92/43/EG van 21 mei 1992) wil de biodiversiteit waarborgen door een gemeenschappelijk kader te omschrijven voor het behoud van de natuurlijke leefgebieden en de instandhouding van de wilde fauna en flora op het Europees grondgebied van de Lidstaten. Om dat doel te bereiken, legt ze de invoering op van het Europees ecologisch netwerk 'Natura 2002', dat bestaat uit 'speciale beschermingszones', aan te duiden door de Lidstaten zelf. Die aanduiding gebeurt op basis van twee types criteria: de aanwezigheid van natuurlijke leefgebieden van communautair belang, waarvan de lijst in bijlage I van de richtlijn wordt

gegevens, en of die van dier- of plantensoorten van communautair belang, opgesomd in bijlage II.

Ze verloopt in drie fasen

- Iedere Lidstaat stelt een lijst samen van sites die natuurlijke leefgebieden en wilde dier- en plantensoorten herbergen.
- Op basis hiervan maakt de Commissie een lijst op van sites van communautair belang.
- Binnen zes jaar volgend op de selectie van een site door de Commissie, duidt de betrokken Lidstaat deze site aan als een speciale beschermingszone.

In die zones moet de Lidstaat alle maatregelen nemen die nodig zijn om de instandhouding van de leefgebieden te waarborgen en hun beschadiging te voorkomen.

De Brusselse Hoofdstedelijke Regering heeft deze richtlijn omgezet, door het aannemen van het besluit van 26 oktober 2000 betreffende de instandhouding van de natuurlijke habitats en van de wilde fauna en flora. Niettemin heeft de Commissie van de Europese Gemeenschappen op 28 augustus 2001 een verzoekschrift tot vaststelling van ingebrekestelling tegen het Koninkrijk België ingediend omdat het niet alle maatregelen zou hebben genomen waardoor een feilloze en volledige omzetting van de richtlijn wordt verzekerd. Om een oplossing aan te reiken voor de gebreken die werden vastgesteld door de Commissie van de Europese Gemeenschappen, heeft de Regering dus, op 28 november 2002, het BBHR tot wijziging van het BBHR van 26 oktober 2000 aangenomen

In 1996 diende het Brussels Gewest een eerste voorstel van speciale beschermingszones in het kader van Natura 2000 in. Brussel was hiermee meteen het eerste Belgische gewest dat zijn wettelijke verplichtingen op dat vlak had vervuld. Op basis van meer diepgaand wetenschappelijk onderzoek over het Brussels grondgebied werd later een voorstel tot wijziging van deze lijst opgemaakt. Dit voorstel, dat onder meer voorziet in de toevoeging van enkele zones, wordt momenteel op Brussels niveau besproken.

Wat het Brussels Hoofdstedelijk Gewest betreft, maakte vooral de aanwezigheid van vleermuisensoorten het mogelijk de perimeters voor dit internationale netwerk te bepalen.

Het project LIFE-Nature 1998-2002 beoogt de inrichting van speciale beschermingszones (aangeduid in 1996), onder meer met het oog op de instandhouding van de vleermuisensoorten. Concreet kwam dit tot uitdrukking in een aangepast beheer van de groene ruimten in de stad (gedifferentieerd beheer, resulterend in een toename van het aantal kunstweiden, behoud van een zekere hoeveelheid dood hout, ecologisch beheer van vijvers, ...), de beheersplannen voor speciale beschermingszones zoals het Zoniënwoud (open plekken, integraalreservaten, ...), en de restauratie van gebouwen. De keuze van de vleermuisen als 'symbool' van de bescherming van de biodiversiteit, berust op twee elementen: hun eisen wat de kwaliteit en verscheidenheid van het milieu betreft: beboste ruimten, grasperken met bloemen, schuilplaatsen voor winter en zomer, holle boomstammen, zuiver water, insecten, ..., en hun vrij hoge positie in de voedselketen. Waar vleermuisen zijn, leven ook vele andere soorten. Hun aanwezigheid duidt op een goede algemene biodiversiteit.

4 Diverse actoren die elkaar steeds meer aanvullen

De 'habitatrichtlijn' leidde ook tot de ontwikkeling van beheersplannen voor de half natuurlijke zones en de natuurreservaten van het Gewest.

Onrechtstreeks bevorderde zij het overleg en de samenwerking tussen diverse actoren van de biodiversiteit in de stad: natuurbeschermers, houtvesters en tuinlieden die in de openbare groene ruimten werken.

In 2001 werd een team van milieubeheerders opgericht. Deze mensen, voornamelijk belast met de instandhouding van de natuur, zijn betrokken bij het beheer van de waterlopen (Blauw

Netwerk), het onderhoud van de natuurreservaten en het gedifferentieerd beheer van de parken (Groen Netwerk).

In overleg met de NMBS werd een specifiek beheersexperiment georganiseerd op twee bermen met hoge ecologische waarde, één in Haren en de andere in Neerpede. Dit initiatief vergt een georganiseerde uitvoering van de beheersplannen en hun toepassing.

Bovendien werd een samenwerking aangegaan tussen de beheerders en de gebruikers van het Zoniënwoud, geconcretiseerd met de oprichting van een 'participatief platform'. Dat beoogt de evenwichtige instandhouding van de diverse functies van het woud.